

UTRECHT GROEN & GEZOND

INLEIDING

De stelling dat groen gezond is, beantwoordt voor veel mensen wel aan een basaal gevoel: de ervaring van een wandeling in het bos, een lome dag in het park, je knapt er van op. Maar hoe gezond groen nu daadwerkelijk is, is moeilijk te meten. Eind 2012 verscheen op het NOS-journaal een item over een studie van KPMG, waarin zij de effecten van groen in de stad hadden gekwantificeerd in harde euro's. Wat bleek? Tien procent extra groen kan een besparing van de zorgkosten opleveren van € 65 miljoen op het budget voor de volksgezondheid en een besparing van € 328 miljoen door minder ziekmeldingen. Daarmee werd voor het eerst de link tussen groen en zorgkosten en -baten gemaakt, en kwam voor het grote publiek het economisch bewijs dat groen gezond is op tafel.

De verwachting is dat Utrecht de komende decennia zal blijven groeien. En dat tegen het licht van een bevolking die door toename van welvaartsziekten (obesitas, hart- en vaatziekten, diabetes en kanker), allergieën, stress en eenzaamheid steeds ongezonder wordt, en waar ondanks de welvaart nog steeds gezondheidsachterstanden voorkomen. Daarbij speelt dat de stad gevoelig is voor het veranderende klimaat, met intensere neerslag en extremere temperaturen, met gevolgen als wateroverlast en hittestress. Om de komende decennia en de periode erna als stad aantrekkelijk te blijven, is het dus noodzaak te investeren in de leefbaarheid van de stad. En naast het onderzoek van KPMG wijzen steeds meer pijlen dezelfde kant op: groen is daarin van vitaal belang!

Behalve de wetenschap dat het aantal huishoudens in de stad de komende decennia zal blijven groeien, weten we ook dat samenleving drastisch veranderd. De verzorgingsstaat verliest zijn traditionele betekenis; de participatiesamenleving vindt zijn weerslag.

Die participatiesamenleving ontstaat deels vanuit de samenleving zelf; bewoners pakken steeds meer het eigen initiatief op en overheden zoeken daarin hun rol. Aan de andere kant dwingt de Rijksoverheid die participatiesamenleving ook af, bijvoorbeeld door de invoering van de nieuwe WMO, jeugdwet en participatiewet. Wetten die de zorgtaken van verschillende overheden omschudden, en direct voelbaar zullen zijn bij bewoners.

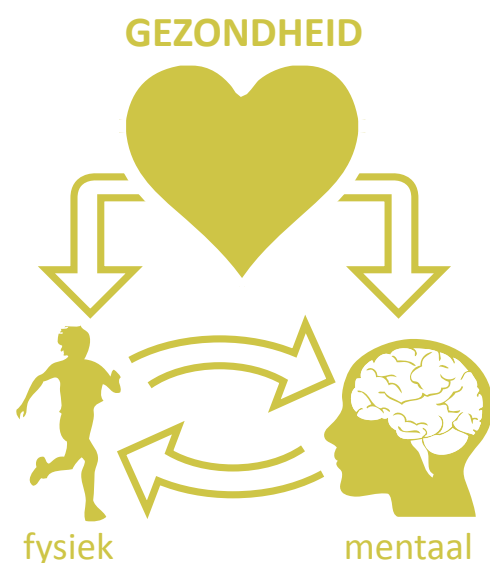
Met deze publicatie maakt Aorta een eerste stap naar een groenere en gezondere stad. Daarin wordt verkend wat dat betekent voor de inrichting van de stad (ontwerp), welke partijen daarin zouden kunnen acteren (rollen) en hoe dat betaald wordt (kosten en baten). Wat dat betekent en welke stappen nodig zijn, is uitgewerkt aan de hand van drie schaalniveaus die in elkaars verlengde liggen: de stad, wijk en straat en drie deelgebieden: Rivierenwijk, Oud-Hoograven (Beatrixplein e.o.) en Nieuw-Hoograven Zuid.

De kans dat mensen zich ongezond voelen is 1,5 keer zo groot als ze in een omgeving wonen met weinig groen dan als ze in een omgeving wonen met veel groen, zo schrijft Jolanda Maas. Ook bleek uit haar onderzoek dat ongeveer een kwart minder mensen bij de huisarts komen als met gezondheidsklachten als diabetes, angststoornissen, depressie en migraine in woonomgevingen met meer groen.” (blog Aorta.nu, 25-11-2013)

In dezelfde blog schrijft zij vervolgens: “Een recente studie die we hebben uitgevoerd met gegevens van de gezondheidsmonitor van Utrecht laat zien dat in een grote stad als Utrecht de hoeveelheid groen niet gerelateerd is aan de gezondheid. De kwaliteit van groen is echter wel positief gerelateerd aan gezondheid. [...] Ook andere onderzoeken laten zien dat in de woonomgevingen waar de kwaliteit van het groen beter is, de mensen zich gezonder voelen. Onder de kwaliteit van groen verstaan we dan groen dat onder andere mooi ingericht, veilig, goed onderhouden, toegankelijk, natuurlijk en kleurrijk is ingericht. Kortom, groen in de woonomgeving draagt bij aan de gezondheid en daarom is korten op de aanleg en het onderhoud van groen niet verstandig. Uit onderzoek van Jolanda Maas (Senior Researcher VU Amsterdam Sociale geneeskunde

UTRECHT GEZONDE STAD

Groen draagt bij aan een gezondere stad. En groen heeft veel meer waarde. Met de bijzondere bomencollectie langs de Oudegracht en de parken langs de Singels heeft Utrecht een aantal sterke groenstructuren, die elke inwoner op zijn netvlies heeft staan. Ze zijn bepalend voor de identiteit van de stad en vormen een aangenaam decor om in te vertoeven. Een Oudegracht zonder bomen is geen Oudegracht; de zondagse drukte langs de singels laat zien dat ze niet alleen een mooie groene zoom rond de binnenstad vormen, maar ook een aangename structuur om in te recreëren. Ook is de groenstructuur van wezenlijk belang voor het ecologisch functioneren in de stad, voor de natuur. Een stad met een ecosysteem dat in balans is, biedt bijvoorbeeld een behoorlijke weerstand tegen overlast van ongedierte, zoals muggen.

De stelling dat groen leidt tot een gezondere stad moet daarmee breder worden gezien: groen leidt tot een leefbare stad: een stad waar mensen zich mee identificeren, een stad waar mensen graag verblijven en recreëren, een stad die bestand is tegen extremen uit de natuur en in het klimaat, een stad waar mensen gelukkig zijn en gezonder.

Architectuurcentrum Aorta heeft tijdens twee werkateliers onderzoek verricht naar de relatie tussen groen, gezondheid en de inrichting van de openbare ruimte. In dit onderzoek krijgt niet alleen groen een waardevollere plek, de resultaten laten ook zien dat burger, bedrijfsleven en overheid samen kunnen werken aan een gezondere en groenere stad.

Tijdens de discussies in de werkateliers kwam naar voren dat gezondheid een breed begrip is. Het kan gaan over mentale gezondheid, wat inhoudt dat mensen 'lekker in hun vel zitten' en bijvoorbeeld geen last van stress of depressies hebben. Of het gaat over de fysieke gezondheid, wat meer over de lichamelijke conditie gaat. Mentale en fysieke gezondheid beïnvloeden elkaar; wanneer je niet lekker in je vel zit, ben je minder geneigd naar buiten te gaan om lekker te bewegen. En andersom: een lijf dat niet meewerkt heeft effect op hoe je je voelt. Toch is het goed om bewust te zijn van het onderscheid, met name wanneer het gaat over de inrichting van de stad. Om fysieke gezondheid te stimuleren zijn routes en verbindingen bijvoorbeeld belangrijk, terwijl voor mentale gezondheid mooi en rijk groen belangrijk zijn.

In de werkateliers bleek ook dat de opgave integraal benaderd moet worden. Door het samenwerken van verschillende diensten binnen de gemeente, door het samenwerken met andere partijen en burgers

én door het koppelen van doelen. Met een integrale benadering bereik je uiteindelijk meer, hoewel in de werkateliers ook bleek dat de integrale teams juist ook zorgden voor vertraging in het ontwerpproces. Het vraagt inspanning elkaars 'taal' en elkaars prioriteiten te begrijpen. Een noodzakelijke stap, soms even frustrerend, uiteindelijk juist lonend. In de ateliers kwamen we daardoor bijvoorbeeld in beperkte mate tot concrete voorbeelduitwerkingen, maar ontstond wel een breed gedragen basis en idee over wat de opgave nu eigenlijk inhoudt en behelst.

Ook bleek dat de ene wijk de andere niet is, en specifiekere keuzes beter kunnen bijdragen aan het voorkomen van gezondheidsklachten. Dat betekent een herschikking van middelen en een uitnodiging aan investerende partijen. Een keuze voor een duidelijk (politiek) thema, noem het Utrecht Gezonde Stad, versnelt de bundeling van krachten om zo tot resultaat te komen.

We signaleren ook dat het uitoefenen van invloed op de inrichting van de leefomgeving veel meer een verantwoordelijkheid van meerdere partijen is, nu steeds meer mensen hun invloed opeisen, al dan niet collectief. Niet alleen de gemeentelijke afdelingen, maar ook alle aan de stad gelieerde partijen zoals grote Utrechtse bedrijven als de banken, zorgverzekeraars, woningcorporaties, cultuurcentra, tuincentra en gezondheidsinstellingen kunnen zich aansluiten bij de Gezonde Stad. Utrecht Gezonde Stad krijgt hierdoor steeds meer lading.

WERKWIJZE

Om inzichtelijk te krijgen waar de kansen liggen om vanuit de bestaande stad impulsen te geven aan een gezonde stad, en welke consequenties dit heeft, is in de werkateliers gewerkt aan de opgave:

Op welke manier kan de stad gezonder gemaakt worden met (groene) ingrepen in de openbare ruimte, hoe kan dat gerealiseerd worden en welke mogelijkheden voor financiering zijn er aanwezig? Welke benaderingswijze is passend en welke opgaven zien wij voor de toekomst?

Voor de werkateliers zijn teams samengesteld uit deskundigen met verschillende expertises: van stedenbouwers en landschapsarchitecten tot plan-economen en onderzoekers op het vlak van gezondheid; van beheerders uit het veld tot beleidsmakers. Ze zijn geleid door Arda van Helsdingen (land-schapsarchitecte) en Arnold Meijer (stedenbouwer, werkzaam bij INBO). Sommige deelnemers waren ook bewoners uit de twee wijken. Daarmee ontstond de mogelijkheid de opgave integraal te benaderen. Verschillende invalshoeken en ervaringen konden direct tegen elkaar worden afgewogen en meegenomen in de uitwerkingen.

BENADERINGSWIJZE EN STUDIEGEBIEDEN:

Om van de bestaande openbare ruimte een gezonde omgeving te maken, is een complexe opgave. Omdat het vraagt om een verandering in denken op het niveau van de stad, op het niveau van de wijk en de straat. Wanneer die niveaus goed aan elkaar geknoopt worden, ontstaat een stad die door en door gezond kan zijn. In de introductielessen en tijdens de werkateliers bleek ook dat tussen de verschillende schaalniveaus interessante wisselwerkingen

liggen. Wat je op hoofdlijnen bedenkt, heeft zijn effecten op niveau van de straat. En andersom: wat je op straat kan regelen, kan weleens een stimulerend effect hebben op de uitvoering op hoofdlijnen.

In het nadenken over de gezonde stad is het daarom zinvol om vanuit de verschillende schaalniveaus te ontwerpen:

- stad;
- wijk;
- straat.

Om de ambitie van de gezonde stad zo concreet mogelijk te maken, zijn er drie deelgebieden uitgekozen waarmee de teams aan de slag gingen:

- Rivierenbuurt (Waalstraat en omgeving);
- Oud-Hoograven (Prinses Beatrixplein en omgeving);
- Hoograven-Zuid (Musketierlaan en omgeving).

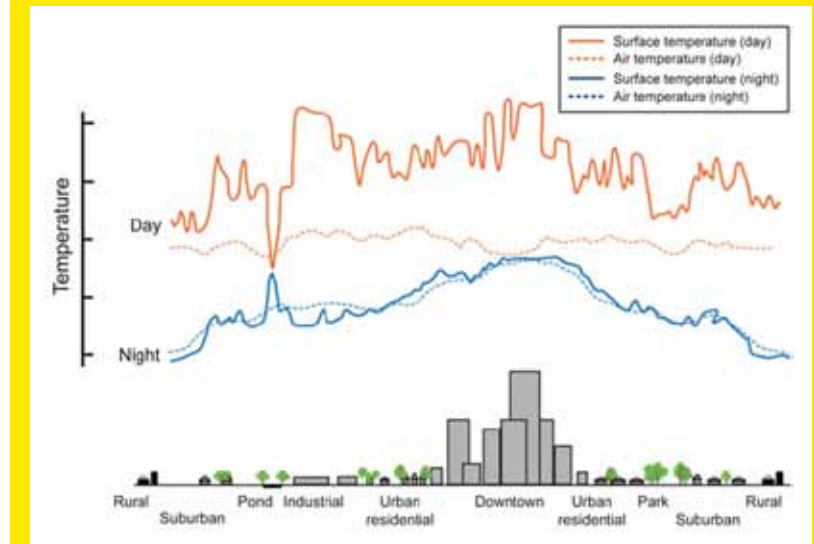
De keuze van de deelgebieden is in eerste instantie ontstaan ingegeven doordat Wageningen Universiteit in 2012 metingen van het thermisch comfort op straatniveau heeft verricht in Oud-Hoograven en Rivierenwijk. Aan deze twee locaties is Hoograven-Zuid toegevoegd, om een evenwichtigere verdeling te krijgen, in onder andere het type woningen, typen bewoners, woningbezit, ligging in de stad. Door locaties in de bestaande voorraad te kiezen met veelal stenige straatbeelden werd de uitdaging des te interessanter.

De karakteristieken van de beide wijken waren het vertrekpunt. De teams zijn gevoed met kennis over hitte stress, gezondheidsprofielen, ontstaansgeschiedenis van de wijken, kaartbeelden, diverse beleidsdocumenten, foto's en met name ook door als start een bezoek aan de drie deelgebieden.

Zo komt in de Volksgezondheids-monitor 2014 van de GG&GD per wijk naar voren welke gezondheidsvraagstukken er spelen en waar dus opgaven liggen voor het maken van een gezonde stad. Wiebke Klemm is als landschapsarchitect verbonden aan de Wageningen Universiteit en doet onderzoek naar de effecten van groen op het thermisch comfort in de stad. Thermisch comfort is een gevoelstemperatuur; een samenspel uit luchttemperatuur, wind, luchtvochtigheid en straling.

Op hete zomerse dagen lopen de temperatuurverschillen tussen het centrum van de stad en het buitengebied op tot 6 graden Celsius. De stad warmt overdag op, en koelt 's nachts relatief weinig af. Dit effect wordt het Stedelijk Hitte Eiland genoemd. Een gevolg van hitte in de stad is dat mensen daaronder kunnen lijden; minder goed slapen, zich minder goed kunnen concentreren. Dit verschijnsel, hittestress, heeft directe invloed op het functioneren en daarmee dus ook op de gezondheid van mensen. Uit haar onderzoek blijkt dat stadsgroen een positief effect heeft op het terugbrengen van de hitte en bijdraagt aan het thermisch comfort. Het bewijs wordt geleverd aan de hand van data en aan de hand van onderzoek onder bewoners. Zo blijkt dat de luchttemperatuur in parken minimaal 1 graad Celsius lager ligt dan in het stadscentrum; of dat de stralingstemperatuur in straten met straatbomen 4 graad Celsius lager ligt dan in een vergelijkbare straat zonder bomen. Daarnaast tonen de resultaten van de interviews aan dat bewoners bij het zien van groen warmte dragelijker vinden. Ook zijn groene ruimten in de stad, meestal parken, de meest populaire verblijfsplekken op warme zomerdagen. Daaruit valt te concluderen dat groen zowel stads- als op straatniveau een positieve invloed heeft op het leefklimaat in de stad.

BRON: ENVIRONMENTAL PROTECTION AGENCY

Op hete zomerse dagen lopen de temperatuurverschillen tussen het centrum van de stad en het buitengebied op tot 6 graden Celsius. De stad warmt overdag op, en koelt 's nachts relatief weinig af. Dit effect wordt het Stedelijk Hitte Eiland genoemd. Een gevolg van hitte in de stad is dat mensen daaronder kunnen lijden; minder goed slapen, zich minder goed kunnen concentreren. Dit verschijnsel, hittestress, heeft directe invloed op het functioneren en daarmee dus ook op de gezondheid van mensen.

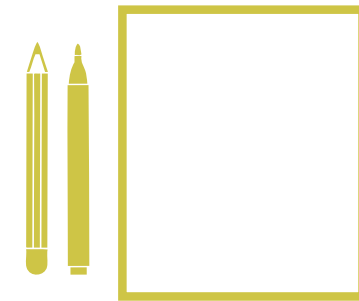
Uit onderzoek van Wiebke Klemm blijkt dat stadsgroen een positief effect heeft op het terugbrengen van de hitte en bijdraagt aan het thermisch comfort. Thermisch comfort is een gevoelstemperatuur; een samenspel uit luchttemperatuur, wind, luchtvochtigheid en straling. Het bewijs wordt geleverd aan de hand van data en onderzoek onder bewoners. Zo blijkt dat de luchttemperatuur in parken minimaal 1 graad Celsius lager ligt dan in het stadscentrum; of dat de stralingstemperatuur in straten met straatbomen 4 graad Celsius lager ligt dan in een vergelijkbare straat zonder bomen. Daarnaast tonen de resultaten van de interviews aan dat bewoners bij het zien van groen warmte dragelijker vinden. Ook zijn groene ruimten in de stad, meestal parken, de meest populaire verblijfsplekken op warme zomerdagen. Daaruit valt te concluderen dat groen zowel stads- als op straatniveau een positieve invloed heeft op het leefklimaat in de stad. Wiebke Klemm is als landschapsarchitect verbonden aan de Wageningen Universiteit en doet onderzoek naar de effecten van groen op het thermisch comfort in de stad.

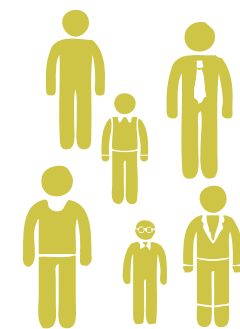
ONTWERP, ROLLEN EN GELD

Een gezonde stad vraagt dus een omslag in het denken. In het denken over de ruimtelijke inrichting van de stad, het denken over de rollen en mogelijke partijen en over het denken in termen van financiering.

Ontwerp, rollen en geld vormen de rode draad van dit hoofdstuk. Per schaalniveau volgt eerst een korte visie en aanpak voor het schaalniveau en hoe dit is uitgewerkt in ontwerp, rollen en geld.

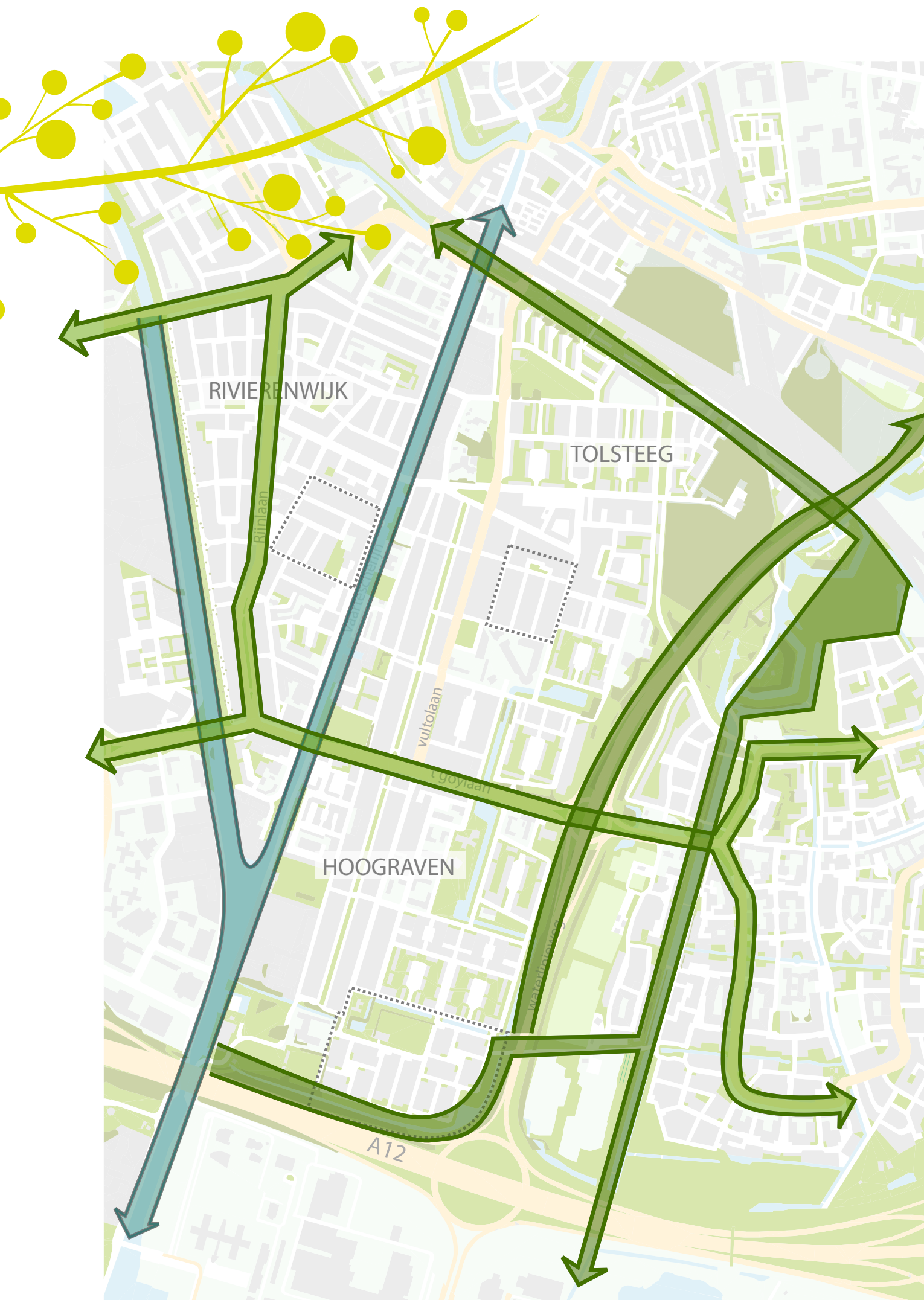
ONTWERP

ROLLEN

GELD

SCHAALNIVEAU STAD

VISIE

De groene hoofdstructuren bestaan uit groene verbindingen tussen stad en ommeland, en verbindingen binnen de stad. Dit groen is veelal gekoppeld aan wegen, sporen en water. Anderzijds bestaat de groene hoofdstructuur uit grotere groene plekken zoals de stadsparken, sportterreinen en begraafplaatsen. Het groen op het niveau van de stad zorgt voor een samenhangende groenstructuur. Samenhang in fysieke verbindingen tussen stadsdelen, en tussen de stad en het ommeland, maar ook samenhang in vormgeving. Zo vormt het park langs de singels zo'n sterk beeld omdat gekozen is voor een eenduidige inrichting van reliëf, gras, monumentale bomen en halfverharde paden.

AANPAK

Van de belangrijkste grotere groenstructuren wordt erkend dat zij bijdragen aan de identiteit van de stad, aan recreatieve en ecologische functies, én aan klimaat- en gezondheidsdoelen zoals koeling van de stad en het bergen van overtollig water. Door doelen te combineren krijgt de hoofdstructuur meer betekenis en wordt herkenbaarder voor de bewoner en gebruiker van de stad. Het erkennen van meerdere functies betekent ook een specifiekere inrichting. Dit stelt eisen aan de keuze van beplanting en het bijbehorende beheer. Samenwerken tussen de verschillende diensten binnen de gemeente is noodzakelijk.

ONTWERP

De ontwerpinspanning ligt in het vastleggen van de hoofdstructuren omdat de ontwikkeling van de groenstructuur op het niveau van de stad visie en

overzicht vraagt. Cruciaal hierin is dat het groen integraal benaderd wordt. Het groen krijgt meer waarde voor de stad als naast recreatie en beleving aspecten als ecologie, waterberging, gezondheid (koeling) en klimaat in de stad integraal en gelijkwaardig worden meegenomen en meegewogen. Meer groen maakt de stad toekomstbestendiger, en zo lang het groen zijn functie bewijst, zal het zelf daarmee een waardevollere plek krijgen.

ROLLEN

Omdat het groen op het niveau van de stad visie en overzicht vraagt, is de gemeente Utrecht de aangewezen partij om hierin verantwoordelijkheid te nemen. De gemeente kan langjarige samenwerkingen aan gaan met bedrijven en instellingen.

GELD

De financiering van de stedelijke groenstructuur vindt grotendeels plaats uit de gemeentelijke begroting. Verschillende doelen worden gekoppeld. Vanuit die koppeling vindt samenwerking plaats tussen verschillende beleidsterreinen en met diverse partijen, zodat budgetten gebundeld kunnen worden en er mogelijkheden tot besparingen ontstaan. Het geld dat daardoor wordt vrijgespeeld wordt gereserveerd voor de verfijning op wijkniveau. Daar waar het de aanleg, inrichting en beheer van grote sportparken en manifestatieterreinen betreft, kan gezocht worden naar financiering vanuit de markt. Bijvoorbeeld door het inrichten van een Gezonde-stadsfonds waaraan bedrijven en instellingen kunnen bijdragen. Dit fonds richt zich op het uitvoeren van herinrichting van straten en buurten. Als tegenprestatie mogen deelnemende bedrijven een label voeren, dat actieve en financiële betrokkenheid bij de Gezonde stad uitdraagt.

HOOGRAVEN-ZUID

Hoograven-Zuid vormt een redelijk op zichzelf staande buurt, helemaal aan de zuidkant van de stad, ingebed in royale groenstroken. De bewoners zijn vaak wat ouder en in de buurt woont een groot aandeel allochtonen.

GEZONDHEIDSVRAAGSTUKKEN

- luchtkwaliteit: uitstoot van fijnstof vanaf de A12;
- versleten door werk;
- overgewicht/obesitas.

ONTWERP

De brede groenstroken met waterpartijen langs de randen van de wijk (west, zuid en oost) worden als onderdeel van het stedelijk groenstructuurplan uitgewerkt.

De groenstrook aan de zuidzijde kan op verschillende manier sterker bijdragen aan de gezondheid van de bewoners:

- Op dit moment staat alle beplanting aan de Hoogravense kant van het geluidsscherm. Door het geluidsscherm verder van de weg af te plaatsen (verhoging is dan noodzakelijk) kan aan weerszijden beplanting worden geplaatst. Daarmee ontstaat een sterker fijnstoffilter. Bij de uitwerking van de beplanting wordt gebruik gemaakt van filterende soorten (meer info: <http://edepot.wur.nl/22878>);
- De huidige groenstroken zijn vol-groeid en geven een op zich mooi, vol beeld. Toch zijn de groenstroken een beetje saai en nodigen ze niet echt uit tot gebruik, het rondje-om met de hond is hierin exemplarisch. Door te spelen in de opbouw van de beplantingen kan een rijker en geva-

rieerder beeld ontstaan, dat, aangevuld met meubilair uitnodigt tot gebruik. Daarbij valt te denken aan stroken, die als een soort coulissen werken en ruimtes voor verschillende activiteiten als sport en spel of verblijf definiëren. De ruimtes worden aan elkaar geknoopt met routes, bijvoorbeeld een fitnessroute of een pluk-route. Door fitnessapparaten of ander meubilair in de ruimtes kan vervolgens een extra stimulans worden gegeven aan actief gebruik van het groen.

- Een extra dimensie in de opbouw van het groen kan ook verkregen worden door soorten te gebruiken die extra waarde hebben voor de bewoners: op verschillende plekken in de stad zie je in het voorjaar (hoofdzakelijk) allochtonen op zoek naar zuring en in het najaar op zoek naar bijvoorbeeld noten. Het groen krijgt zo extra waarde, en bewoners worden verleid om naar buiten te gaan;
- De variatie in beeld en gebruik kan verder vergroot worden door de op-gave breder te trekken: natuurvriendelijke oevers en waterberging in de waterpartijen geven het water extra nut, en zorgen ook voor aangename en gevarieerde plekken om langs te zitten (en bijvoorbeeld te vissen).

ROLLEN

De gemeente Utrecht neemt het initiatief en voert uit. De inrichting

wordt als onderdeel van de stadsstructuur uitgewerkt. Voor de uitwerking van de geluidswal en bijbehorende beplanting is samenwerking met Rijkswaterstaat vereist en voor het gebruik van de waterpartijen als waterbuffer zal overleg moeten plaatsvinden met het Hoogheemraadschap. Voor wat betreft de lokale inrichtingsaspecten vindt afstemming met de bewoners plaats. Daarbij kan naast informeren en consulteren ook gedacht worden aan bijvoorbeeld beheer door bewoners.

GELD

Het geld voor de realisatie en uitvoeren van het project komt uit de gemeentelijke begroting, waar mogelijk gekoppeld uit budgetten bij Rijkswaterstaat en het Hoogheemraadschap. Bedrijven, zorgpartners etc. kunnen elementen aan de route (financieel) ondersteunen, waarbij het gaat om een specifieke en herkenbare ondersteuning voor een specifiek projectonderdeel. Bijvoorbeeld: “deze fitnessfaciliteit is mogelijk gemaakt door....omdat wij samen de Groene en Gezonde stad Utrecht maken”.

SCHAALNIVEAU WIJK

VISIE

Hier geldt hetzelfde principe als op stadsniveau met een extra dimensie. Bewoners en andere spelers in de wijk worden betrokken bij de inrichting van de openbare ruimte. Hun waardering en gebruik van de openbare ruimte wordt zo een belangrijke drijfveer achter de keuzes die gemaakt worden. De gemeente houdt de waarde van groen voor bijvoorbeeld gezondheid, ecologie en klimaat in het oog. Zij benaderen de juiste actoren om mee te doen. Dit is belangrijk om voor de langere termijn draagkracht en ontwikkelkracht te vinden. In de ene wijk zijn dat naast bewoners scholen, in de andere wijk een gezondheidsinstelling of een woningbouwvereniging. Een combinatie van meerdere 'potjes' heeft meerwaarde of kan leiden tot een besparing. De bewustwording over Utrecht Gezonde Stad en de kansen die het met zich meebrengt om hier bij aan te sluiten leidt gaandeweg tot een herkenbare groenstructuur waar eigen (wijk)initiatieven ook op aansluiten.

AANPAK

Per wijk wordt een wijkontwikkelingsplan opgesteld door de gemeente in samenspraak met bewoners en vertegenwoordigers van voorzieningen in de wijk. Het valt binnen de kaders van de groenstructuur op stadsniveau en bevat een toekomstvisie specifiek voor de desbetreffende wijk. Naast de geëigende onderwerpen als wonen, werken en verkeer richt het wijkontwikkelingsplan zich op verduurzaming van de wijk, een gezonde leefstijl en milieubewustzijn. Doelstellingen uit het wijkontwikkelingsplan worden uitgewerkt in criteria, die vervolgens als toetsingskader dienen voor het toekennen van

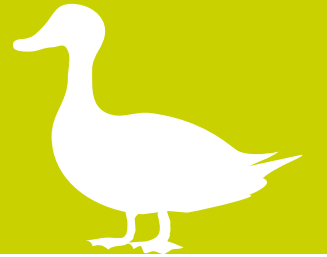
projectgelden en bewonersinitiatieven voor vergroening van de openbare ruimte in de wijk. Op het niveau van de wijk vormen de stedelijke groenstructuren de basis. Deze worden vervolgens verfijnd op wijkniveau.

JUTFASEWEG

De Jutfaseweg vormt samen met de Vaartserijn een van de structuurdragers in de stad. De weg ligt fraai aan het water en heeft een grote potentie als hoofdroute voor langzaam en recreatief verkeer. Door in plaats van tweerichtingsverkeer uit te gaan van eenrichtingsverkeer voor gemotoriseerd verkeer ontstaat de mogelijkheid de rijbaan te versmallen.

De vrijkomende ruimte kan vervolgens benut worden voor bredere fiets- en wandelpaden, gekoppeld aan de waterrand. Daarmee ontstaat een verleidelijke route die zijn uitwerking niet zal missen.

ONTWERP

Het wijkontwikkelingsplan beschrijft en verbeeldt de wijkspecifieke agenda. Daarin worden de lijnen uitgezet die voor de wijk als geheel van belang zijn. De inrichting op het niveau van de straat wordt vrij gelaten. Hierbij gaat het over samenhang in fysieke zin en in vormgeving. Door te kijken naar de logische gebruiksroutes en -ruimtes voor de wijk kan een betekenisvolle structuur ontstaan. Maar waar bij de hoofdstructuren de samenhang op stadsniveau gezocht wordt, kan dat op buurtniveau juist verschillen. Dit betekent dat er qua beeld en vorm ook differentiatie optreedt. Het wijkontwikkelingsplan vormt een inspirerend document dat bovendien een sturings- en toetsingskader vormt en wordt publieksvriendelijk gemaakt door bijvoorbeeld een folder.

ROLLEN

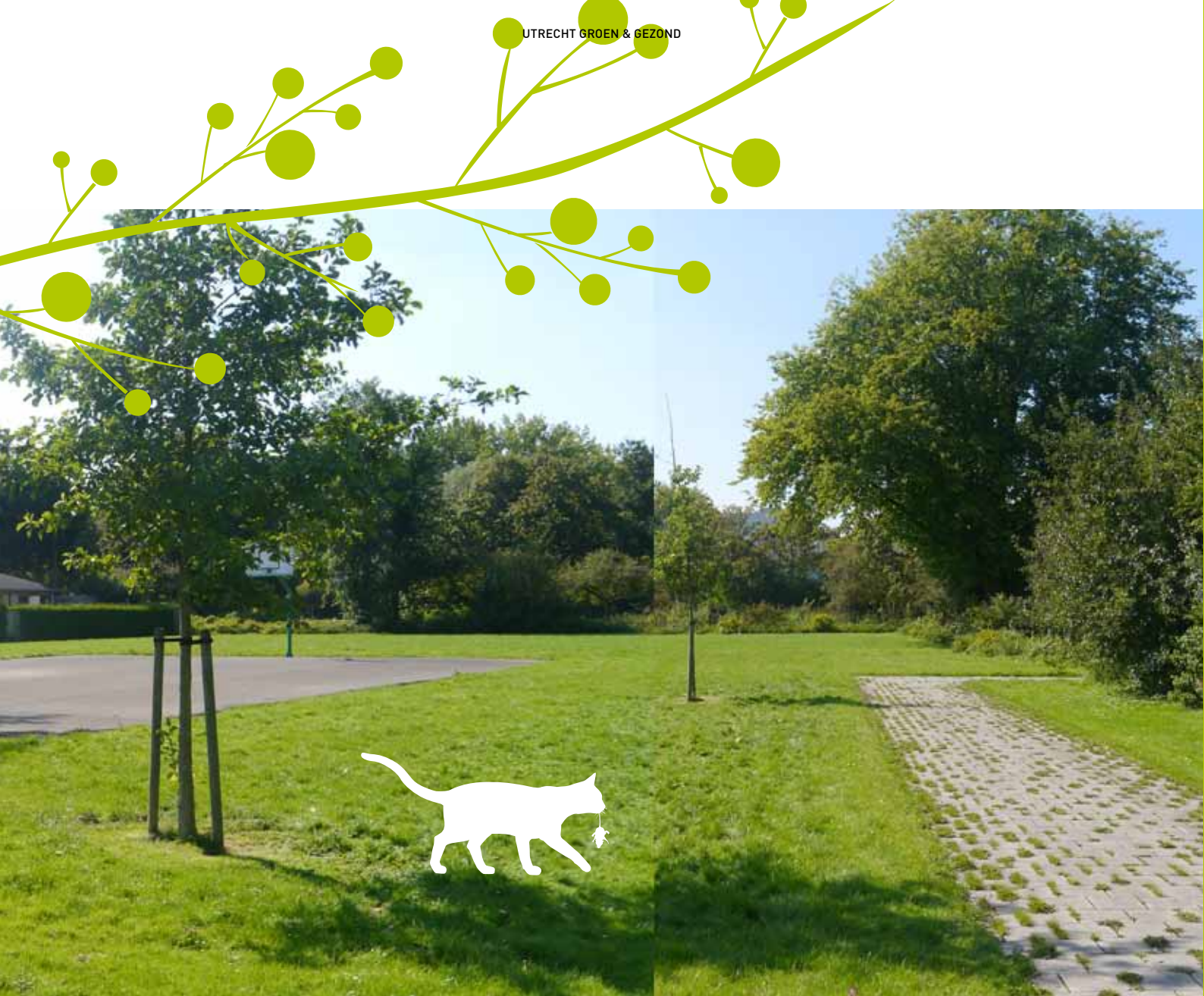
De gemeente (wijkbureau) neemt het initiatief in het opstellen van het wijkontwikkelingsplan. Op niveau van de wijk consulteert zij bewoners en relevante spelers in de wijk, zoals woningcorporaties, zorgverzekeraars, onderwijsinstellingen en sportverenigingen. In de uitwerking naar buurtniveau wordt juist de samenwerking gezocht. Op het niveau van de straat zijn de bewoners aan zet.

Cruciaal in de uitwerking van het wijkontwikkelingsplan is de rol van woningcorporaties en zorgverzekeraars.

Zij verbreden hun traditionele taakstelling door dicht bij de bewoners te gaan staan en zich actief op te stellen in het begeleiden en ondersteunen. Wonen, werken, participatie en gezondheid komen zo samen en kunnen in samenhang worden gestimuleerd en aangepakt. Vanuit de gedachte van de Gezonde stad zou kunnen gaan over onderwerpen zoals het vergroenen van de wijk, meer en vaker bewegen en samen projecten op zetten.

GELD

Naast inrichtingsaspecten, wordt in samenwerking met bewoners ingezet op verschillende beheervormen en -intensiteiten, waardoor veel efficiënter met budgetten om wordt gegaan. De gelden die nodig zijn voor de uitvoering van een wijkontwikkelingsplan zijn grotendeels geregeld vanuit reguliere budgetten vanuit de gemeentebegroting. Bij het toekennen van budgetten toetst de gemeente scherp aan de hand van de criteria uit het wijkontwikkelingsplan. De eerder genoemde partners kunnen naast de expertise die zij inzetten ook financiële bijdragen doen in het Gezonde stadsfonds.

HOOGRAVEN-ZUID:

De buurt Hoograven-Zuid maakt onderdeel uit van de wijk Nieuw-Hoograven. De groenstrook aan de noordzijde van het studiegebied neemt binnen de wijk een belangrijke plek in. De strook ligt centraal in de wijk, en vormt een ontmoetingsplek en ruimte voor sport en spel voor het noordelijk en zuidelijk deel van Nieuw-Hoograven enerzijds. Anderzijds takt de strook aan west- en oostzijde aan op de wijken Kanaleneiland en Lunetten.

De bewoners van Hoograven-Zuid zijn vaak wat ouder en voelen zich minder betrokken bij de buurt. Daarnaast woont in de buurt een groot aandeel allochtonen.

GEZONDHEIDSVRAAGSTUKKEN:

- versleten door werk;
- overgewicht/obesitas;
- psychische problemen (stress, onvoldoende regie op eigen leven) en sociale uitsluiting

ONTWERP

De groenstrook aan de noordzijde van de buurt vormt de spil van het wijkontwikkelingsplan. Het herontwerp van de groenstrook bestaat deels uit concrete ontwerpingrepen, zoals het aanleggen van goede voet- en fietsverbindingen, deels uit kaders en criteria, die richting geven aan de uiteindelijke uitwerking. In het ontwerpproces worden bewoners uitgenodigd te participeren.

In de uitwerking van het herontwerp van de groenstrook wordt op verschillende manier een impuls gegeven aan een gezonde leefstijl van de bewoners:

- de strook wordt als herkenbare zone versterkt. Door "storende" elementen te verplaatsen, dan wel te verwijderen ontstaat weer een doorgaande open ruimte met karakter en betekenis. Zo kan gedacht worden aan het verplaatsen van de keet voor buschauffeurs, het verwijderen van de hoog opgaande beplanting rondom het buurthuis en het verplaatsen van het woonwagenkampje.
- Met een nieuwe, vrijgemaakte ruimte ontstaan mogelijkheden heldere, doorgaande verbindingen vanuit de wijk met omliggende wijken te

maken. Goede voet- en fietsverbindingen dus, die bewoners uitnodigen te bewegen.

- In de kaders en de criteria wordt ruimte geven aan de volgende elementen:

- breder gebruik: speel- en spelaanleidingen voor kinderen en jonge jeugd (8-12 jr), aanvullend op Johan-Cruijfcourt;
- ruimte bieden: sier- en moestuinen, met daaraan gekoppeld een markt voor eigen oogst. Bewoners krijgen hiermee de mogelijkheid tot een eigen ruimte in de wijk, die zichzelf volledig inrichten en beheren;
- schaduwrijke én zonnige delen in het park zodat bewoners ruime keuze hebben voor aangenaam verblijf in de zomer en winter.

- De zone krijgt extra belevingswaarde en nut door de waterpartijen sterker te benutten, zowel in sport en spel, als in het aanleggen van natuurvriendelijke oevers en/of waterbuffering;

- Ook is het het onderzoeken waard of een uitspanning aan het water kans van slagen heeft. Wanneer de uitspanning aansluit op de wensen en leefstijl in de wijk, kan zij dienen als een goede ontmoetingsplek.

ROLLEN:

Het herontwerp is een co-creatie tussen de bewoners van de wijk (afvaardiging) en de gemeente Utrecht (wijkbureau). Op basis van de wijkontwikkelingsvisie, aangevuld met

specifieke wensen van bewoners, wordt een ontwerp gemaakt. De wijze waarop dit plaatsvindt is vrij (van gemeente tekent en bewoners reageren tot bewoners tekenen en gemeente reageert). Het ontwerp voorziet ook in een beheervisie, hierin maakt de participatie van bewoners van de wijk een belangrijk deel uit. Participatie kan gaan over bedrijfsvoering van faciliteiten, beheer, medegebruik etc.

In deze buurt is een rol weggelegd voor de woningbouwvereniging. Ook zij kunnen stimuleren en participeren. Wellicht dat kosten voor huurders omlaag kunnen wanneer de directe omgeving van de woning wordt opgewaardeerd. Op dit niveau zullen ook subsidies en sponsoring een rol spelen.

GELD:

Het geld voor het opstellen van het herontwerp komt uit de gemeentelijke begroting. De lokale onderdelen van het park worden in beheer gegeven van de wijkbewoners. Zelfbeheer is mogelijk goedkoper dan regulier beheer waarmee (eenmaal opgespaard) op termijn aanvullende investeringen in gezond groen kunnen worden gedaan.

RIVIERENWIJK:

Rivierenwijk is een vooroorlogse wijk waarin buurten sinds de jaren '80 zijn vernieuwd. Het resultaat is een gevarieerde wijk met grondgebonden woningen en gestapelde woningen, oud en nieuwe, alles naast elkaar. De wijk heeft een compacte opzet maar heeft ruime straatprofielen met ogenschijnlijk veel loze ruimte, die allemaal verhard is.

Centraal in de buurt ligt het Maasplein, een stenig plein dat bij Maaspleinschool hoort. Plein en school vormen samen een belangrijk punt voor samenkomst en ontmoeting, de huidige inrichting en daarmee de verblijfskwaliteit blijven achter op het belang van de plek: het plein kent geen geborgenheid, is in zijn geheel bestraat en is daarmee weinig uitnodigend.

Binnen de volksgezondheidsmonitor 2014 scoort Rivierenwijk in het algemeen laag op gezondheidsproblemen. Buiten een gemiddeld groot aandeel bewoners met een hoog risico op psychische problemen kent de wijk geen echte uitschieters. Wel is, gezien de hoeveelheid bestrating, te verwachten dat de hittestress tijdens zomerse dagen behoorlijk hoog kan zijn.

ONTWERP

De voornaamste ontwerpingreep bestaat uit het benutten van de overmaat aan ruimte voor het aanleggen van groen:

- De straten in oost-westrichting worden ingericht met een doorgaande groenstructuur bestaande uit plantvakken en straatbomen. De voetganger en fietser moeten zich hier prettig kunnen voelen. De straat blijft daarbij ook voor het autoverkeer geschikt maar is meer dan vroeger te gast.
- Door aanpassing van de verkeersstructuur kan de Maasstraat autoluw en autovrij worden gemaakt. De Maastraat wordt hiermee een ruimte voor voetgangers en fietsers. De ruimte die kan worden heringericht is omvangrijk, de bestaande verharding maakt plaats voor brede groene plantvakken, bermen en een laanachtige bomenaanplant. De Maasstraat transformeert zo naar

een laan voor de wijk met een prettige verblijfskwaliteit.

- Het Maasplein transformeert drastisch. Naast een omvangrijk bomendak zal vergroening uitgangspunt zijn, oftewel alleen plein daar waar het ook echt nodig en nuttig is. Plantvakken, schooltuinen, bloembedden, halfverharding en verblijfsplekken zorgen voor een zachte en vriendelijke inrichting.

ROL

De gemeente maakt een herontwerp samen met de bewoners en de school. Daarbij is een speciale rol weggelegd voor de Maaspleinschool. Door op het schoolplein in te zetten op schooltuinen, regenwateropvang en beweegroutes zien kinderen, en daarmee hun ouders, de positieve effecten van een groene en gezonde inrichting. Juist al door het zien van verschillende soorten groen, zoals moestuinen, klimplanten, bloembedden en hagen, wordt hitte dragelijker ervaren en hittestress dus tegengegaan. Het ontwerp voorziet ook in een beheersvisie, hierin maakt de participatie van bewoners en van de school een belangrijk deel uit, waarbij gezocht wordt naar slimme combinaties. Zo kunnen bewoners bijvoorbeeld hun gereedschappen combineren met school.

GELD

Het geld voor het opstellen van het herontwerp komt uit de gemeentelijke begroting. De lokale onderdelen van het plein en starten op wijkniveau worden in beheer gegeven van de wijkbewoners. Zelfbeheer is mogelijk goedkoper dan regulier beheer waarmee (eenmaal opgespaard) op termijn aanvullende investeringen in gezond groen kunnen worden gedaan. Voor wat betreft de inrichting van het Maasplein is het voorstelbaar dat delen ervan vanuit het Gezonde-stadsfonds mogelijk worden gemaakt. Speelaanleidingen, een ontmoetingsplek zijn mogelijke voorbeelden hiervan.

SCHAALNIVEAU STRAAT

VISIE

De straat gaat de bewoners het meest aan het hart. Op dit niveau geeft de gemeente hen de ruimte om zelf hun omgeving in te richten. Bewoners die op wijkniveau hebben meegedacht, voelen zich extra betrokken en zullen sneller het initiatief nemen. Andersom geldt ook dat wanneer bewoners zich betrokken voelen op straatniveau, zij ook op het wijkniveau meer betrokken zullen voelen. Op dit niveau kan de differentiatie van de inrichting en beheer nog groter zijn. Door deze benadering kan ontworpen worden vanuit de gedachte 'op hoofdlijnen wat moet, vrijheid geven waar dat kan'.

Om hieraan richting te geven wordt een voorbeeldboek gemaakt, dat onderdeel uitmaakt van het wijkontwikkelingsplan.

AANPAK

Het voorbeeldenboek laat concrete voorbeelden zien, zoals groene gevels, straatbomen en vormen van beheer, inclusief beplantingssoorten; anderzijds wordt de waarde van die voorbeelden uitgelegd, zoals de waarde voor insecten en andere dieren, het afvangen van fijnstof en zintuiglijke aspecten als geur en kleur. Het voorbeeldenboek laat daarmee de waarde van groen dichtbij huis zien, laat zien dat groen een extra dimensie geeft aan de directe woonomgeving, en nodigt bewoners uit zelf aan de slag te gaan, te ontdekken en te experimenteren. Het ontstaan van een dergelijk boekje is een interactief proces.

ONTWERP

Bewoners krijgen de vrijheid hun eigen directe omgeving zelf in te richten. De uiteindelijke inrichting ligt daarmee open en varieert per straat. Wanneer bewoners willen, passen zij het groen aan. Er ontstaat een dynamisch en onverwacht beeld.

ROLLEN

De bewoner neemt initiatief en krijgt vrijheid. De gemeente (wijkbureau) ondersteunt de bewoners met specialistische kennis over technische zaken als kabels en leidingen, constructie en groenaanleg. De uitvoering vindt plaats in gezamenlijk opdrachtgeverschap van gemeente en bewoners. Na uitvoering komt het beheer van het groen bij de bewoners te liggen.

GELD

Wanneer bewonersinitiatieven voldoen aan de criteria, zoals gesteld in het wijkontwikkelingsplan, kunnen zij aanspraak doen op budgetten. Deze zijn grotendeels geregeld vanuit reguliere budgetten vanuit de gemeentebegroting, aangevuld met geld uit het Gezonde-stadsfonds.

Voor het beheer zijn budgetten beschikbaar, waarbij het in feite gaat om het herplaatsen van regulier onderhoudsbudget. Daar waar vanuit zelfbeheer besparingen ontstaan ten opzichte van traditioneel beheer worden deze toegevoegd aan Gezonde-stadsfonds.

HOOGRAVEN-ZUID:

De buurt Hoograven-Zuid maakt onderdeel uit van de wijk Nieuw-Hoograven. Het buurtje maakt een monotone indruk. De bouwkundige staat van de woningen is van dien aard dat ze nog wel even mee kunnen, ook al wordt de omvang van de woningen als klein bestempeld. Woningcorporaties die hier omvangrijk bezit hebben zijn hier vooralsnog bepalend als het gaat om instandhouding en verbetering en zijn zodoende ook voor een belangrijk deel de beeldbepalers van het imago van de buurt.

De straten in het buurtje ogen ruim, zeker in combinatie met de voortuinen van de woningen. Zowel de straten als de voortuinen zijn echter bijna volledig bestraat. In het centrum van de buurt ligt een speelplek, ook weer volledig verhard, maar wel met een aantal flink, volgroeide bomen. Bijzonder is dat de speelplek wordt beheerd door de bewoners.

GEZONDHEIDSVRAAGSTUKKEN:

- versleten door werk;
- overgewicht/obesitas;
- psychische problemen (stress, onvoldoende regie op eigen leven) en sociale uitsluiting

ONTWERP

Ten aanzien van de herinrichting van de straat is met name de reductie van verharding ten gunste van de introductie van groen interessant. Vergroening die zorgt voor een aangename, ontspannere inrichting die verleid om naar buiten te gaan, en mogelijk zelfs een wandeling te maken naar de heringerichte groenstrook centraal in de wijk (zie voorbeeld op wijkniveau). Daarnaast draagt vergroening van de straat bij aan het dragelijker maken van warmte binnen- en buitenshuis.

Een radicalere gedachte ontstaat vanuit een gedachtenexperiment: Op dit moment beheren bewoners de speelplek in de Bazuinhof. Het betreft hier het zorgdragen voor de openstelling van de speeltuin en in werking stellen van het peuterbadje. De reeds aanwezige energie wordt benut om de Bazuinhof volledig te vergroenen in

samenspraak met de bewoners, en de Bazuinhof volledig in beheer over te dragen. De aanwezige parkeerplaatsen worden verplaatst naar de randen van de buurt, waar op dit moment snippers groen liggen. De omvorming van de Bazuinhof wordt vervolgens als vliegwiel benut om de straten te vergroenen, waarin het beeld van karresporen in het groen ontstaat. Zodoende breidt zich het groen vanuit de Bazuinhof als een olievlek uit over de buurt.

Terecht kan worden gesteld dat het zeer de vraag is of de huidige bewoners zullen warm lopen voor zulke drastische herinrichtingen. Het door de woningcorporatie verduurzamen van de woningen zou invloed kunnen hebben op de bevolkingsopbouw in de buurt. Wanneer de corporatie er bij wijze van gedachtenexperiment in slaagt bewoners aan te trekken met een sterk gevoel voor duurzaamheid, kunnen die bewoners de drijvende kracht vormen achter verdergaande herinrichting en zelfbeheer.

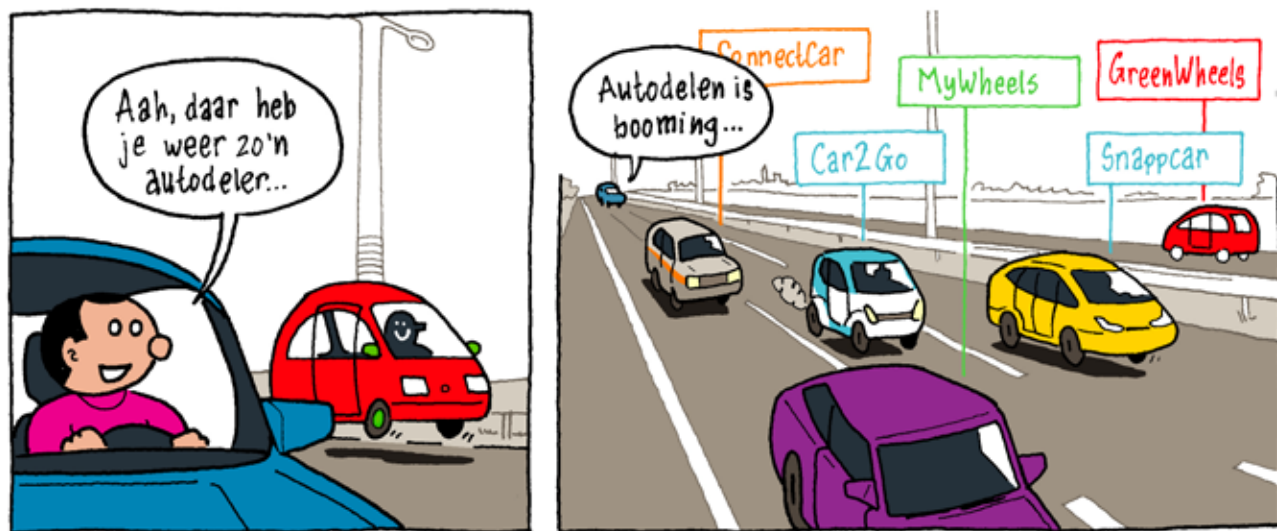
ROL

Ongeacht de omvang van de herinrichting krijgen de bewoners vrijheid

om binnen de technische kaders een eigen inrichting te bepalen. De herinrichting zal in opdracht van de gemeente plaatsvinden, om vervolgens aan de bewoners te worden overgedragen. De bewoners zijn vervolgens verantwoordelijk voor het beheer. De gemeente controleert of de inrichting stand houdt en het beheer conform afspraken wordt na gekomen. Aanpassingen aan de inrichtingen komen tot stand met het wijkbureau (mede op basis van de uitgangspunten gesteld in de wijkvisie)

GELD

De herinrichting van de straten wordt bekostigd uit de beheergelden van de gemeente Utrecht en de gelden die uit het Gezonde-stadsfonds komen. De herinrichting van de straten in de stad vindt plaats op het moment dat ook verbetering en vervanging van het riool aan de orde is. Natuurlijk wordt gekeken of het mogelijk is initiatieven te versnellen maar 'werk met werk' maken blijft vertrekpunt. De herinrichting van de straten voltrekt zich als ware het een 'patchwork', stukje bij beetje wordt de stad groener en gezonder.

Oud-Hoograven is gebouwd in de jaren '30 en het studiegebied bestaat uit drie noord-zuidgeoriënteerde straten die uitkomen op het Prinses Beatrixplein. Dit plein heeft een sober ingericht parkje, dat bestaat uit gras en bomen, en heeft een centrale functie in de wijk. De straten hebben vooral een verkeers- en parkeerfunctie en zijn vrijwel geheel bestraat. Op zomerse dagen is de hittestress hier goed voelbaar. Het sociale leven vindt plaats via de informele achterkanten, waar veel groene tuinen zijn.

De bewoners zijn veelal hoogopgeleid en zijn eigenaar van hun woning.

- stress met kans op burn-outs
- hittestress

Elke groene toevoeging in de straten is welkom. In de Soestdijkstraat staan op dit moment vier kleine bomen, die al een heel groot verschil maken met het stenige beeld van de Noordeindestraat. In de strijd tegen hittestress zal vooral zicht op groen, waardoor mensen minder stress ervaren, de belangrijkste ontwerpingsgreep zijn. De poorten halverwege de Noordeindestraat, Soestdijkstraat en Detmoldstraat worden heringericht als verblijfsruimte voor alle bewoners.

Een radicalere gedachte ontstaat vanuit een gedachtenexperiment: Stel dat elke woning een maximum van 1 parkeerplaats heeft, ca. 15m². Gezien de hoogopgeleide bewoners en het huidige (realtief) lage autobezit is het denkbaar dat een ontwikkeling

als autodelen hier aanslaat. Bewoners krijgen dan de kans hun parkeerplaats op te geven en in te richten als 15m² groen. Als meerdere individuele keuzen worden samengebracht is het dus mogelijk grotere meer aaneengesloten groenstroken te realiseren. Mogelijk kan zo ook de aanplant van bomen in de straat plaatsvinden.

Bewoners krijgen de vrijheid om binnen de technische kaders een eigen inrichting te bepalen. De herinrichting zal in opdracht van de gemeente plaatsvinden, om vervolgens aan de bewoners te worden overgedragen. De bewoners zijn vervolgens verantwoordelijk voor het beheer. De gemeente controleert of de inrichting stand houdt en het beheer conform afspraken wordt na gekomen. Aanpassingen aan de inrichtingen komen tot stand met het wijkbureau (mede op basis van de uitgangspunten gesteld in de wijkvisie).

De herinrichting van de straten wordt bekostigd uit de beheergelden van de gemeente Utrecht en de gelden die uit het Gezonde-stadfonds komen. Hoewel de poorten tussen de Noordeindestraat, Soestdijkstraat en Detmoldstraat privaat bezit zijn, hebben ze een duidelijke publieke functie. Ook hiervan wordt de herinrichting bekostigd uit de beheergelden van de gemeente Utrecht en de gelden uit het Gezonde-stadfonds. De herinrichting van de straten in de stad vindt plaats op het moment dat ook verbetering en vervanging van het riool aan de orde is. Natuurlijk wordt gekeken of het mogelijk is initiatieven te versnellen maar 'werk met werk' maken blijft vertrekpunt. De herinrichting van de straten voltrekt zich als ware volgens het principe van een 'patchwork', stukje bij beetje wordt de stad groener en gezonder.

Foto: Kees Spruijt

RIVIERENWIJK:

Op niveau van de straat kenmerkt Rivierenwijk zich door een overmaat aan ruimte, opgevuld met bestrating.

Binnen de volksgezondheidsmonitor 2014 scoort Rivierenwijk in het algemeen laag op gezondheidsproblemen. Buiten een gemiddeld groot aandeel bewoners met een hoog risico op psychische problemen kent de wijk geen echte uitschieters. Wel is, gezien de hoeveelheid bestrating, te verwachten dat de hittestress tijdens zomerse dagen behoorlijk hoog kan zijn.

ONTWERP:

Speerpunt in de uitwerking op straatniveau vormt het omvormen van de stenige inrichting van Rivierenwijk naar een groene wijk. Vanuit oogpunt van gezondheid is het doel vooral hittestress tegen te gaan en de sociale binding in de wijk te vergroten. Daarbij wordt bewoners gestimuleerd de aanwezige overmaat in de eigen straat te benutten voor eigen groenprojecten. Om hittestress tegen te gaan zijn in de straten en op de pleinen bomen met grote kronen nodig, die voor schaduw zorgen voor bewoners en die de opwarming van de bestaande verharding en façades tegengaan.

ROLLEN:

Op niveau van de straat krijgen de bewoners alle vrijheid. De gemeente adviseert hen bijvoorbeeld op het vlak van kabels en leidingen, meubilair en locatie en beplantingskeuze van de bomen.

Om de bewoners te stimuleren hun eigen straten te vergroenen, wordt op buurtniveau ingezet op de aanwezigheid van twee scholen. Door op schoolpleinen te experimenteren met schooltuinen, regenwateropvang en beweegroutes zien kinderen, en daarmee hun ouders, de positieve effecten van een groene en gezonde inrichting. Juist al door het zien van verschillende soorten groen, zoals moestuinen, klimplanten, bloembedden en hagen, wordt hitte dragelijker ervaren en hittestress dus tegengegaan.

GELD:

De herinrichting van de straten wordt bekostigd uit de beheergelden van de gemeente Utrecht en de gelden die uit het Gezonde-stadfonds komen. De herinrichting van de straten vindt plaats in combinatie met andere werkzaamheden, zoals het verbeteren en vervangen van bijvoorbeeld het riool of kabels en leidingen.

Natuurlijk wordt gekeken of het mogelijk is initiatieven te versnellen maar 'werk met werk' maken blijft vertrekpunt. De herinrichting van de straten voltrekt zich als ware het een 'patchwork', stukje bij beetje wordt de stad groener en gezonder.

SAMENGEVAT

	STAD	WIJK		STRAAT
ONTWERP	Groene hoofdstructuren: - verbindingen - grotere groengebieden Integraal: - recreatie - ecologie - koeling - waterberging - fijnstof - sport en beweging - werk	Wijkontwikkelingsvisie: - integrale wijkagenda (wonen, werken, verkeer, duurzaamheid, gezondheid, groen) - ontwerp op hoofdlijnen - doelstellingen en criteria voor uitwerking op straatniveau		vrij aan bewoners
ROLLEN	Initiatiefnemer en uitvoerend: Gemeente en hogere overheden	Initiatiefnemer en uitvoering: Gemeente (wijkbureau) Samenwerkende partners + aanjagers: - woningcorporaties - zorgverzekeraars Samenwerkend: - wijkgebonden voorzieningen, zoals onderwijsinstellingen en verenigingen - bewoners		Initiatiefnemer: Bewoners Begeleiding: Gemeente Uitvoering: Gemeente en bewoners Beheer: Bewoners
GELD	- Gemeentelijke begroting - Gezonde-stadsfonds - Marktpartijen voor afgebakende gebieden	- Gemeentelijke begroting - Gezonde-stadsfonds		- Gemeentelijke begroting - Gezonde-stadsfonds - Onderhoudsbudget

AGENDA VOOR DE TOEKOMST

Met deze publicatie willen we de Gezonde stad agenderen voor Utrecht. Als doel op zich, door de stad gezonder in te richten met meer en kwalitatief hoogwaardig groen, en door groen te realiseren dat bewoners stimuleert om gezonder te leven.

En als verbindend element. De Gezonde-stad als opmaat voor integrale samenwerking, en als extra argumentatie voor een groene inrichting.

Meer concreet bestaat de agenda uit de volgende punten:

VAN BELEID TOT STRAAT

Met het agenderen willen we aan het nieuwe college, dat een gezonde stad hoog in het vaandel heeft staan, laten zien wat de opgave inhoudt en behelst. Met deze publicatie zetten we een eerste stap, en laten zien dat er nog veel werk te verrichten is. De ambitie om van Utrecht een gezonde stad te maken vraagt voor de komende jaren aandacht en inspanning op verschillende niveaus: van beleid tot straat.

Een eerste stap is de herijking van het Stedelijk Groenstructuurplan. Het huidige plan is alweer 7 jaar uit, voor de tijd dat de economische crisis uitbrak, voor de tijd dat duurzaamheid en gezondheid definitief grote maatschappelijke items werden en voor de tijd dat nieuwe organisatievormen in de samenleving (zoals hernieuwede burgerparticipatie en coöperaties) opmars maakten.

Op straatniveau zijn er sinds het uitkomen van het Groenstructuurplan veel initiatieven ontplooit. Initiatieven waarvan veel valt te leveren; initiatieven met een soms enorme ontwikkelkracht, waarvan slim gebruik gemaakt kan worden. De confrontatie tussen beleid en straat vindt plaats op wijkniveau. Welk beleid op dit niveau gevoerd gaat worden en hoe de verschillende spelers met elkaar omgaan is een opgave die tot dusver mondjesmaat is verkend en nog verder uitgewerkt dient te worden.

ROLLEN

De Gezonde stad is een integrale opgave, die vele disciplines aangaat. Wat we met deze publicatie hebben laten zien is dat het een beleidsopgave, procesopgave én een ruimtelijke opgave is.

De beleidsopgave ligt nadrukkelijk bij het college en de raad. De beleidsopgave gaat gepaard met een investeringsopgave. Groen blijkt voor veel mensen ontspanning op te leveren. Het ligt dan ook voor de hand om, net zoals voor sport een budget wordt gereserveerd, dat ook te doen voor groen en gezondheid.

De procesopgave is een opgave die getrokken zou moeten worden vanuit de overheid, vanuit de gemeente. De gemeente is aan zet om verschillende ambtelijke lagen en marktpartijen bij elkaar te brengen als steuners van de Gezonde stad, en om de opgaven te formuleren. Het is het domein waar de gemeente de meeste zeggenschap heeft. Een deel van de opgaven is meer sociaal van aard en heeft een duidelijke relatie met bijvoorbeeld welzijn. In deze opgaven spelen partijen als GG&GD en welzijnorganisaties een belangrijke rol. Voor de ruimtelijke opgaven ligt een grote rol weggelegd bij stedenbouw en/of landschaps-architectuur. Ontwerpers zijn in staat belangen af te wegen, te communiceren met verschillende partijen (deskundigen en bewoners) en te vertalen naar ruimtelijke ontwerpvoorstellen.

COMMUNICATIE

Deze publicatie en het idee van de Gezonde stad zijn nog redelijk abstract. Om bewoners en financierders te overtuigen is een heldere, aansprekende boodschap nodig. Een boodschap die iedereen snapt, die overtuigt, die verleidt. Bewoners en financierders, en ook jonge professionals, die vanuit een frisse blik de opgave eigen maken en ermee aan de slag kunnen gaan. Die boodschap moet ondersteund worden met concrete voorbeelden en best practices: wat gebeurt er wanneer je dit of dat doet? Laten zien!

FINANCIERING

Uit de ateliers blijkt dat het vinden van financiering min of meer een eigen complexe opgave is, waarop in beperkte mate een antwoord is gegeven. Het verder uitwerken van goede financieringsmodellen is noodzakelijk.

Baten moeten beter, en wellicht gekwantificeerd, in beeld brengen. Een groene en gezonde stad levert waardeverhoging van de stedelijke omgeving op en betekent dus winst voor woningbezitters (corporaties en eigen bezit), en verstevigt het vestigingsklimaat voor bedrijven. Daarnaast laat het onderzoek van KPMG zien dat een groene en gezonde minder zorgkosten met zich meebrengt. Winst voor de zorgverzekeraars dus. Met de baten in beeld ontstaat een basis voor debat over wie welke investeringen wil, kan en moet dragen. Een debat waarvan te verwachten is dat dat complex is, want hoe valt hard te maken wie profijt heeft van welke baten, en dus aangesproken kan worden op investeringen?

AAN DE SLAG!

Met deze publicatie hebben we veel antwoorden willen geven. Maar met elk antwoord ontstaan weer nieuwe vragen. Misschien wel de prangendste vraag is: hoe bereik je de Gezonde stad, hoe zit dit er praktisch uit? En daaruit volgend: hoe organiseer je het, hoe mobiliseer je mensen, waar loop je tegenaan? Architectuurcentrum Aorta wil daarmee aan de slag door een verdiepingsslag te maken voor de gekozen studiegebieden, met professionals en bewoners. Zodat de Gezonde stad weer een stap dichterbij komt.

COLOFON

Het onderzoeksprogramma Groen & gezond is een initiatief van architectuurcentrum AORTA. Het heeft als doel om tot een samenhangende visie en ruimtelijk vertaling te komen, voor een groenere en gezondere stad. De centrale veronderstelling in de werkateliers was:

De inrichting van de stad kan bijdragen aan een gezonde leefstijl, het leefcomfort van de bewoners en de aanpassing aan de klimaatveranderingen. En de centrale vraag: Op welke wijze kan de inrichting van de openbare ruimte bijdragen aan de preventieve gezondheidszorg en het verminderen van extreme klimaatscenario's?

Twee teams hebben gewerkt aan de opgave. De deelnemers zijn gevraagd omdat zij kennis in brachten die relevant is voor de opgave. De gemeente Utrecht is verantwoordelijk voor de openbare ruimte. Daarom zaten aan tafel stedenbouwers, landschapsarchitecten, planeconomen, gebiedsbeheerders en milieudeskundigen van de gemeente Utrecht, en de GG&GD. Tegelijkertijd voelen steeds meer partijen zich betrokken bij de inrichting van de leefomgeving. Daarom heeft AORTA externe deskundigen uitgenodigd: het RIVM, bewoners, productvormgevers, landschapsarchitecten, een planeconoom en stedenbouwers. Beide teams werden geleid door een ontwerper. Dit waren: **Arda van Helsdingen** Landschapsarchitectuur: www.ardavanhelsdingen.nl of info@ardavanhelsdingen.nl en **Arnold Meijer**, stedenbouwkundige bij Inbo: www.inbo.com arnold.meijer@inbo.com

Redactie: Ronald van der Heide, Arnold Meijer, Arda van Helsdingen en Eveline Paalvast
Eindredactie: Ronald van der Heide landschapsarchitect, illustrator tevens lid van de programma-

raad van AORTA en Eveline Paalvast, directeur architectuurcentrum AORTA

De afbeeldingen zijn gemaakt door Jet Schaap www.jetschaap.nl; Studio Ronald van der Heide www.ronaldvanderheide.nl, Karlijn Looman <http://nl.linkedin.com/pub/karlijn-looman/28/6a1/850> Alle afbeeldingen zijn auteursrechtelijk beschermd. © Architectuurcentrum AORTA, oktober 2014 Het programma Groen&gezond is tot stand gekomen door een financiële bijdrage van Het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, Inbo Foundation en de gemeente Utrecht.

Met medewerking van: Wiebke Klemm www.wageningenur.nl/nl/Personen/dipl.ing.-W-Wiebke-Klemm.html, Jet Schaap www.jetschaap.nl Karlijn Looman nl.linkedin.com/pub/karlijn-looman/28/6a1/850

Het programma Groen&gezond bestond uit een serie activiteiten van Aorta waarin de relatie tussen groen, gezondheid en klimaat centraal stond. In het najaar van 2013 startte het met drie presentaties. Daarna volgden de werkateliers, welke zijn afgesloten met een publiekspresentatie en discussie. Tot slot is deze publicatie gemaakt. (ontwerp en layout: Atelier Oost)

De lezingen werden verzorgd door:

Jolanda Maas, sociologe, doet al bijna 10 jaar onderzoek naar het belang van groen in de woonomgeving voor de gezondheid van mensen en de leefbaarheid van de woonomgeving. Uit haar onderzoek genaamd 'Vitamine G' bleek dat mensen met meer groen in hun woonomgeving zich gezonder voelen en minder vaak bij de huisarts komen met klachten als diabetes, depressie en coronaire hartziekten. Groen kan bijdragen aan herstel van

stress en bewegen én stimuleert sociale contacten. In grotere steden lijkt het met name ook verstandig om te investeren in de kwaliteit van het groen. Uit een recent onderzoek uitgevoerd met de gegevens van de Volksgezondheidsmonitor van de gemeenten Utrecht blijkt namelijk dat de kwaliteit van het groen positief samenhangt met de gezondheid van de bewoners. Maas participeert in een Europees onderzoek naar de relaties tussen natuur en gezondheid (zie www.phenotype.eu). Ook werkt ze aan verschillende onderzoeken naar de effecten van groene schoolpleinen op de ontwikkeling van kinderen. Dr. Jolanda Maas is senior onderzoeker bij de afdeling Sociale Geneeskunde van het VU Medisch Centrum te Amsterdam.

Dagelijks een half uur bewegen heeft een groot effect op de gezondheid. Bewegen gebeurt vaak in de directe omgeving van de woning. Dit roept de vraag op: kan het ontwerp van een wijk of buurt bewoners uitdagen tot meer bewegen? En wat voor mogelijkheden heeft de ontwerper van een wijk om bewoners tot bewegen te stimuleren? Deze vragen staan centraal in de verschillende onderzoeken op het snijvlak van gezondheid en ontwerp waar stedenbouwkundige Menno Moerman de afgelopen jaren aan meewerkte. De basis ligt bij de breed opgezette studie 'De Gezonde Wijk', uitgevoerd in 2007 onder aanvoering van het VUmc. De studie kreeg vervolg in de het onderzoek 'Park of Perk' en werd concreet gemaakt in diverse stedenbouwkundige plannen. In deze lezing belicht Menno Moerman de resultaten van de onderzoeken, een illustreert hij de aanbevelingen aan de hand van een aantal concrete praktijkvoorbeelden. Ir. Menno Moerman is stedenbouwkundige bij Inbo.

Landschapsarchitect **Wiebke Klemm** van de Universiteit Wageningen geeft een nieuwe kijk op de betekenis en het ontwerp van stedelijk groen. Haar onderzoek naar hittestress maakt deel uit van het onderzoeksprogramma Kennis voor Klimaat waarin onderzoekers samen met overheden en het bedrijfsleven kennis, instrumenten en diensten ontwikkelen die nodig zijn om Nederland klimaatbestendig te maken. Het onderzoek richt zich op specifieke locaties in Nederland die kwetsbaar zijn voor klimaatverandering.

Tussen 2012 en 2013 onderzocht Klemm in Utrecht de impact van stedelijk groen, zoals straatbomen en parken, op de beleving van warmte in de stad. – Hoe verschillend nemen mensen temperatuur waar in een straat met of zonder bomen? Waar zijn de meest thermisch comfortabele plekken op warme zomerdagen in Utrecht. De resultaten van haar onderzoek tonen aan, dat stedelijk groen op alle schaalniveaus in Utrecht een belangrijke rol speelt bij het 'veraangename' van het stadsklimaat op warme zomerdagen. Een groene inrichting van de veelal verstedelijkte openbare ruimte verbetert het stadsklimaat. En dat draagt bij aan het leefklimaat en de leefomgeving van mensen in de stad.

Arda van Helsdingen
LANDSCHAPSARCHITECTUUR

studio
Ronald van der Heide

architectuurcentrum aorta

Gemeente Utrecht

inbo

stimuleringsfonds creatieve industrie